

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СУСПІЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕЧНОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ВЧИНЕНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сачко Яна Миколаївна

курсант 3 курсу Навчально-наукового інституту права та
підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Корнієнко Сергій Олександрович

курсант 3 курсу Навчально-наукового інституту права та
підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Чорна Аліна Геннадіївна

старший викладач кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Активна фаза збройної агресії росії проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, несе пряму загрозу глобального військового конфлікту. Існує реальна небезпека нападу на інші демократичні країни світу, насамперед на країни Європейського союзу та, ймовірно, Сполучених штатів Америки. Ці новітні виклики потребують переосмислення традиційних підходів до правового регулювання суспільних відносин з точки зору антиномії "війна - мир". Правова система багатьох держав світу має адаптуватися до умов воєнного стану. Засоби боротьби з суспільно небезпечними діяннями, як на національному, так і на міжнародно-правовому рівні, потребують трансформації.

Необхідність криміналізації та пеналізації будь-якого правопорушення впливає з його суспільної небезпеки, яка є невід'ємною ознакою. Аналізуючи суспільну небезпечність злочинів, скоєних в умовах воєнного стану, важливо зазначити, що за своєю спрямованістю на заподіяння шкоди певним суспільним відносинам вони можуть бути різноманітними. Їх небезпечний характер може охоплювати практично всі або ж абсолютну більшість сфер суспільних відносин, які охороняються кримінальним законодавством.

Якщо виходити з усталеного в кримінально-правовій науці постулату, що ознакою суспільної небезпеки є заподіяння істотної шкоди соціальним благам, а будь-яке правопорушення полягає в заподіянні тієї чи іншої шкоди цим благам, то суттєва шкідливість — це та сама шкідливість, тільки в більшому ступені. Тому можна погодитися із зазначеною точкою зору, що загалом суспільно небезпечні будь-які правопорушення [1].

Вчинення будь-якого злочину в умовах воєнного стану розглядається як обставина, що обтяжує покарання (п. 11 ч. 1 ст. 67 Кримінального кодексу України (далі ККУ)). Виняток становлять лише випадки, коли суд мотивовано вирішує не враховувати цю обставину або ж вона вже включена до складу кримінального правопорушення (ч.ч. 2, 4 ст. 67 ККУ) [2].

Важливо зазначити, що певні групи суспільних відносин, наприклад, ті, що забезпечують основи національної безпеки України, життя, здоров'я, свободу, честь, гідність, статеву свободу та недоторканість особи, власність, порядок несення

військової служби, мир та безпеку людства, міжнародний правопорядок тощо, стають особливо вразливими до деструктивного впливу в умовах воєнного стану.

Не можна стверджувати, що злочини, скоєні в умовах воєнного стану, мають вузькоспрямований характер і зачіпають лише одну обмежену сферу суспільних відносин. На наш погляд, при визначенні суспільної небезпечності таких злочинів ключовим фактором є ступінь їх негативного впливу на суспільство.

Оскільки суспільна небезпечність є кількісною характеристикою, її визначення передбачає порівняння злочинів, скоєних в умовах воєнного стану, з аналогічними (або однорідними) злочинами, вчиненими в мирний час.

Умови воєнного стану можуть поєднувати в собі декілька факторів, що значно істотно підвищують ступінь суспільної небезпечності злочинів. До таких факторів належать [3]:

- масовий характер злочинів;
- поширення різних форм співучасті: від групового вчинення злочинів до створення злочинних організацій;
- наявність багатьох потерпілих;
- множинність злочинів;
- збіг вразливого стану окремої особи з вразливим станом цивільного населення в цілому;
- вчинення злочинів з особливою жорстокістю;
- розповсюдження зброї, військової техніки, вибухових пристроїв та інших предметів, які можуть бути використані для вчинення злочинів, небезпечних для життя багатьох людей;
- наявність мотивів національної нетерпимості.

Як бачимо, умови воєнного стану являють собою специфічну "суміш" обставин, які закріплені в ККУ, як кваліфікуючі. Таке поєднання, безсумнівно, є більш небезпечним для суспільства, ніж кожна ознака окремо. Тому умови воєнного стану виправдано закріплювати як особливо кваліфікуючі ознаки низки злочинів.

В ККУ використовується лише один з розглянутих термінів – "воєнний стан". Зокрема, вчинення злочину в умовах воєнного стану визнається кваліфікуючою ознакою багатьох злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), що закріплені в розділі XIX Особливої частини ККУ.

До березня 2022 року конститутивною ознакою однієї з форм державної зради (ст. 111 ККУ) був перехід на бік ворога в умовах воєнного стану. Згідно зі змінами, внесеними Законом № 2113-IX від 03.03.2022 р., вчинення діяння в умовах воєнного стану стало кваліфікуючою ознакою цього злочину (ч. 2 ст. 111 ККУ у чинній редакції) [4].

Пунктом 11 ч. 1 ст. 67 ККУ обставиною, що обтяжує покарання, визнається вчинення злочину з використанням умов воєнного стану. З березня 2022 р. до обставин, які виключають кримінальну протиправність діяння, належить діяння, спрямоване на відсіч та стримування збройної агресії Російської Федерації або агресії іншої країни, вчинене в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту (ст. 431 ККУ).

"Умови воєнного стану" наразі закріплені як кваліфікуюча ознака не лише військових, а й загальнокримінальних злочинів (ч. 2 ст. 113, ч. 4 ст. ст. 185, 186, 187, 189, 191 ККУ), а також конститутивна ознака злочину за ст. 114-2 ККУ.

Підвищення санкцій статей Особливої частини ККУ у разі вчинення злочину за умов воєнного стану, що є його кваліфікуючою ознакою, зумовлено не самим по собі часом або місцем запровадження воєнного стану, а фактичними умовами цього

періоду. Ці умови, як вже згадувалося, характеризуються підвищеним ступенем суспільної небезпечності.

З огляду на це, не можна погодитися з твердженням, що воєнний стан слід розглядати як час вчинення злочину. Також спірним є твердження про те, що дана ознака є комплексною або комбінованою. Склад злочину, як відомо, являє собою систему передбачених кримінальним законом обов'язкових об'єктивних та суб'єктивних ознак, що визначають вчинене суспільно небезпечне діяння як кримінально протиправне. Традиційно склад злочину не включає інших складових, окрім ознак, що об'єднуються в елементи.

Враховуючи високий рівень суспільної небезпечності та значне поширення, пропонуємо в майбутньому ще ширше закріпити ці ознаки (передусім "з використанням умов воєнного стану") в Особливій частині ККУ як особливо кваліфікуючі. Це стосується, наприклад, деяких злочинів проти життя та здоров'я, волі, честі та гідності особи, статевої свободи та статевої недоторканості, а також шахрайства (ст. 190 ККУ) та інших.

Впровадження таких ознак, що впливають на кваліфікацію злочину, значно посилить кримінально-правову боротьбу з відповідними суспільно небезпечними діяннями порівняно з застосуванням п. 11 ч. 1 ст. 67 ККУ. До того ж, при призначенні покарання ця обставина може не враховуватися.

Отже, умови воєнного стану суттєво підвищують рівень суспільної небезпеки кримінальних правопорушень. Дослідження показують, що під час конфліктів та воєнних дій збільшується інтенсивність злочинності та різноманітність злочинів, що посягають на громадський порядок та безпеку населення. Злочини такого характеру можуть включати терористичні акти, підпільну діяльність, пограбування, вбивства, погрози та інші форми насильства. Воєнний стан сприяє дезорганізації суспільства, зниженню рівня захисту прав та інституційного контролю, що збільшує можливості для злочинної діяльності. Таким чином, ефективні заходи протидії кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану є надзвичайно важливими для забезпечення безпеки та стабільності в суспільстві.

Список використаних джерел:

1. КРАВЕЦЬ, І. (2022). КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ. СТАНУ: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції в авторській редакції, (м. Кропивницький, 27 жовтня 2022 року). Кропивницький, 2022. 367 с., 104.
2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 17.03.2024).
3. Кримінальне право України (загальна частина): збірник кейсів : навч.- метод. посібник / М. Г. Тома. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 232 с.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: закон України від 03 березня 2022 року № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n6> (дата звернення: 17.03.2024).